

УДК 141 (477):316.75 «18/18»

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ЧИННИК У ФІЛОСОФСЬКІЙ
ДУМЦІ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ
М. ДРАГОМАНОВА ТА І. ФРАНКА)**

Андрій Наконечний

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра філософії
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: dfiles@franko.lviv.ua*

Розглянуто процес розвитку національної ідеї в творчості та громадсько-політичній діяльності видатних представників суспільно-політичної та філософської думки другої половини ХІХ ст., зокрема, М. Драгоманова й І. Франка. Проаналізовано творчу діяльність мислителів, які на теоретичному і політичному рівнях визначали головні ознаки українського етносу та найбільше сприяли піднесенню й обороні національної свідомості українців, а, отже – національної ідеї. Доведено, що національна ідея того часу ґрунтувалася на нових політичних реаліях України.

Ключові слова: національна ідея, свобода, незалежність, нація, інтелігенція, інтеграція, мова.

У сучасних дослідженнях ще немає спеціальних наукових праць, які безпосередньо торкаються зазначеної теми. Однак багато авторів, котрі вивчали цю проблематику, так чи інакше торкалися питання національної ідеї. Тема розвитку та відображення української національної ідеї в творчості провідних мислителів другої половини ХІХ ст. посідає чільне місце в працях українських науковців у період між двома війнами – В. Гнатюка, М. Забаревського (Д. Дорошенка), Ю. Охрімовича, В. Старосольського, М. Сціборського, а також відомих іноземних та українських науковців у еміграції в період після Другої світової війни – Дж. Армстронга, Ю. Бойка, С. Величенка, С. Єкельчика, І. Лисяка-Рудницького, П. Мірчука, О. Прицака та Дж. Решетара, М. Сосновського, П. Феденка, М. Шкільняка, В. Яніва. Тією проблематикою займалися також сучасні українські вчені А. Астаф'єв, А. Брагінець, С. Возняк, М. Горелов, Я. Грицак, В. Гудзь, М. Жулинський, В. Жмир, О. Забужко, М. Кармазіна, Г. Касьянов, Р. Кісь, І. Кресіна, О. Куць та Ю. Куць, В. Лісовий, Т. Панько, А. Пашук, С. Приходько, М. Розумний, О. Семків, М. Сосновський, Д. Соловей, О. Сухий, Б. Червак, А. Фартушний, Б. Якимович та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій з окремих аспектів проблеми, ще недостатньо філософських досліджень, котрі дали б змогу детальніше осмислити етапи формування національної ідеї, її зміст, динаміку і трансформацію, тому наша мета

полягає в необхідності простежити періоди формування національної ідеї, її різноманітні вияви у суспільно-духовному житті й філософській думці України другої половини XIX ст., охарактеризувати розуміння національної ідеї тогочасними провідними українськими мислителями, обґрунтувати значення і роль національної ідеї в консолідації українського суспільства у процесі утвердження суверенної держави на сучасному етапі.

Національна ідея, як необхідна передумова життя і розвитку нації особливо виявляється у філософській думці й суспільно-духовному житті України, тим самим засвідчивши свій безперервний розвиток упродовж усього історичного розвитку України.

Особливу увагу національній ідеї приділяв у своїй творчості М. Драгоманов (1841 – 1895), невідступно захищаючи національні права українського народу, його мову та звичаї та розкриваючи внутрішні творчі можливості української національної культури.

Однією з необхідних передумов утвердження національної ідеї є, на думку М. Драгоманова, функціонування української мови у всіх сферах суспільно-політичного життя України. До вагомих чинників мови, згідно з мислителем, належить всеукраїнський характер програми вироблення публіцистичного стилю. Своєю концепцією вчений охоплював і мову Наддніпрянщини, і мову Галичини як одне ціле, засвідчивши своє прагнення до мовного, а відтак – і національного єднання України. Проте він усвідомлював, що функціональний статус української мови не може розвиватися нормально до тих пір, доки нація позбавлена політичної свободи. Від самих українців залежить тенденція українського визвольного руху, чи вистоять вони "як щось самостійне, яке безпосередньо йде до великої мети прогресу європейських громад", чи залишиться "провінціальним родичем, прихвоснем" [4, с.157].

Акцентуючи на конечній необхідності національно-культурної, духовної, мовної єдності східних і західних українців, М. Драгоманов чітко визначає орієнтири цього єднання, а отже, національній ідеї: "Все, що може виходити в громадських справах з етнографічно-національного почуття – се змагання до національної незалежності. Та й то для того, щоб воно стало будуючим фактором у народному житті, треба, щоб і воно ускладнилось свідомістю певних матеріальних і моральних інтересів. А без того напр. Українці в однім місці будуть сваритися з Татарами, в другім з Мадярами, в четвертім з Москалями і т.д., а все-таки до думки про національну солідарність не дійдуть, як се по части ми бачимо і в історії і навіть в сучасності нашого народу, в котрім свідомість національної солідарності ще виробляється дуже важким процесом" [1, с.26].

З позиції М. Драгоманова, для національного єднання всіх українців велике значення мають такі речі, в котрих, на перший погляд, нема нічого спільного з національністю. Йдеться про залізницю, які на той час (кінець XIX ст.) активно прокладали Росія і Австрія заради своїх економічних інтересів і які слугували своєрідним мостом між правобережними і лівобережними українцями, тобто "давали людям нашої нації спосіб познайомитись проміж себе". Мислитель переконаний: що взаємні подорожі залізницею допомогли б отримати значно більше відомостей про єдинокровних братів на Заході й Сході України. Його здивуванню не було меж, коли він дізнався: багато освічених людей на Полтавщині не знали, що на Волині живуть такі ж самі люди, з такою ж культурою, традиціями, побутом, як і на Полтавщині. Отже, на думку М. Драгоманова,

“...дороги з лівого берега на правий, а звідти через Галичину й Угорщину більше зробили, щоб звести до купи Русинів-Українців, ніж книги” [1, с.27].

Для досягнення національної єдності українців, учений закликав земляків і в Галичині, а особливо в Російській імперії, де національно-культурний рух систематично і жорстоко придушувався, до активної боротьби з політичним режимом. “Ми знаємо, – зазначав М. Драгоманов, – що се праця нелегка і ризикована. Тільки ж з цього не виходить, щоб наші земляки змушені були тримати в тумані і свої голови. Треба раз назавше признати, що серйозна праця для маси української неможлива, поки не буде в Росії політичної волі, а значить, що й український рух не може мати серйозної громадської ваги, поки не стане на політичний ґрунт” [1, с.90]. Він також рішуче відкидав будь-який натяк на слово “філ”, оскільки, за його переконанням, кожен український мислитель, науковець чи дослідник повинен бути “ні українофіл, ні славянофіл, а просто Українець із загальнолюдськими тенденціями, або людина української нації (*homo nationis ukrainicae*...), а до того така людина, котрій доля судила познайомитись не в книгах тільки, а в життю з земляками австрійськими, зблизитись з ними, поділитись з ними радістю і горем... і нарешті працею” [1, с.149].

Національна ідея виявляється у баченні М. Драгомановим суспільно-політичного устрою України, його запереченні всякого національного гноблення і пов’язаних з ним централізму, шовінізму та імперіалізму. Ідеалом національної політики демократії, формою реалізації ідей свободи особистості та народів мислитель вважає федеративний союз громад (общин), країв та областей, де кожна нація, в тому числі й українська, була б самостійною одиницею і де найповніше може визначитися національна автономія. Саме федеративну організацію суспільства він вважав можливістю реалізації національної свободи, навіть політична свобода в Російській імперії була для нього вторинною, як “немислима без визнання рівноправ’я та самоврядування всіх її народів...” [2, с.520] Зауважимо, однак, що М. Драгоманов не відкидав узагалі ідеалу національної незалежності й державної самостійності, адже “без політичної самостійності чи автономії не може бути автономії національної” [1, с.77].

Одним із шляхів розвитку українського суспільно-політичного життя вчений називав наслідування передових західноєвропейських наукових, освітньо-культурних традицій, ідеалів свободи та демократії. За його словами, він ніколи не пропускав нагоди пояснювати молодим українцям, що “вони не можуть уважати себе навіть освіченими, доки не вивчать по крайній мірі двох-трьох західноєвропейських мов... Не раз усно і друковано говорив я, що українське письменство доти не стане на міцні, свої ноги, доки українські письменники не будуть діставати всесвітні освічені думки й почуття просто з західної Європи, а не через Петербург і Москву, через російське письменство...” [3, с.24–25].

Отже, національна ідея набувала в М. Драгоманова принципово нового значення. Насамперед зазначимо головну характерну ознаку його національно-патріотичного світогляду – безсумнівне все українство. Воно полягало в ідеї української нації як чогось окремого і одноцільного, без огляду на державні кордони. Мислитель визначав поняття

України, як одноцільну територію, заселену українським народом, незважаючи на офіційні назви поодиноких частин цієї території: “Українцям треба товариства до товариства, праці та праці скрізь од Кубані до Тиси!...” [4, с.153]. Точним означуванням етнографічних меж української землі й постійним акцентуванням на тому, що Україна – це земля, заселена українським народом, весь географічний простір від Карпат до Десни, від Лемківщини і Холмщини до Дону і Кубані, від Полісся до Чорного моря, він укорінив у психіці української інтелігенції чітку свідомість і почуття єдності української нації.

На новаторському характері бачення М. Драгомановим української справи наголошує сучасна зарубіжна історіографія. Так, О. Пріцак і Дж. Решетар констатують: що “Внеском Драгоманова було його настійливе твердження, що український рух не може залишатись аполітичним і суто культурницьким, він перший свідомо спрямував українське відродження у сферу політичної діяльності” [13, с.252–253]. Вплив М. Драгоманова значною мірою підтримував федералізм як ідеологію українського руху й один з проявів української національної ідеї, адже, навіть “самостійники не висунули теоретика, – вважає І. Лисяк-Рудницький, – котрий би міг сягнути рівня Драгоманова в інтелектуальному відношенні” [13, с.253].

Серед прогресивних діячів минулого, котрі проклали шлях українській нації до національного, соціального, економічного, політичного, духовного визволення, одне з почесних місць посідає український мислитель, філософ і поет І. Франко (1856–1916). Йому належить провідна роль у розвитку суспільно-політичної та філософської думки України, а особливо – у розвитку й утвердженні національної ідеї, ідеї свободи.

Національна свідомість як усвідомлення буття народу на базі основоположної національної ідеї – це духовний координатор державотворчих зусиль народу та його провідної верстви. Дуже добре розуміючи таку роль і функцію національної свідомості, І. Франко висуває перед українською елітою завдання її розвитку й утвердження. Але чи готова вона уже повністю виконати це історичне завдання? Не варто забувати, що кращі представники українського народу виховувалися та формувалися впродовж століть в умовах іноземного поневолення, зазнаючи полонізації, румунізації, мадяризації, а найбільше – русифікації. Тому комплекс національної неповноцінності, нехтування рідною мовою, культурою, історією – це ті чинники, котрі спустошували національну сутність українського народу, визначали зміст його духовної убогості.

На основі широких спостережень і досліджень, здійснених у Галичині, І. Франко дійшов висновку, що значна частина нашої еліти взагалі не визнає існування української нації, української літератури, не читає українських книг, “задовольняючи свої духовні потреби німецькими чи польськими творами, або прикриває своїми всеросійськими поглядами цілковитий духовний нігілізм” [11, с.10]. Безсумнівно, Каменяр дуже добре розуміє, що трапилося з цими людьми, які в умовах різних колоніальних режимів зазнали продуманого опрацьовування за методом “батога і пряника”: “Ми не думаємо звинувачувати за те наших так званих інтелігентних людей. Вони не самі своєю волею зробились такими. Вони витвір виховання, школи, оточуючих обставин, і силою приноровлення до тих обставин мусили втиснутися в ту мертвлячу форму, котру найшли вже готовою. Ми ж і самі вийшли з тої самої школи і добре знаємо, скільки-то важкої,

довголітньої внутрішньої боротьби стоїло нам – вирватися з тої форми і переродитися духом до праці для народу” [12, с.150].

Увесь трагізм галицького москвофільства – у його відірваності від рідного народу, рідного ґрунту, його чужості навіть російському народові, з яким воно нічим не було пов’язане. На цій основі у москвофільства з’явилася внутрішня роздвоєність, що переросла, на думку Каменяра, у “дволичність і двоєдушність” [8, с.413].

“Внутрішнє роздвоєння” як трагедію людини чи певної суспільної течії простежуємо на прикладі “двох геніальних українців” – Гоголя і Шевченка, кожен з котрих „мав свій власний життєвий і творчий шлях – зазначає А. Пашук, – свою історію, свою долю” [5, с.11]. Порівнюючи творчість Гоголя і Шевченка, І.Франко констатував, що обставини, в яких формувалась творчість Гоголя, були значно кращими порівняно з “бурлацьким” і “невільницьким” життям Шевченка. Проте, у Гоголя чітко простежується “прудик хід на недосяжні височини артизму, та на тих височинах заворот голови, внутрішнє роздвоєння, чорні сумніви... а у Шевченка – рівну, ясну дорогу все в гору та в гору, все на висоти, світліші височини, до таких гармонійних акордів гуманної евангелії, як “Марія”. Які були причини такого кінця Гоголевої кар’єри різно пояснювали, та все таки серед тих причин важне місце займає відчуження геніального українця (тобто Гоголя. – А.Н.) від рідної мови, та його болюча внутрішня трагедія...” [6, с.233].

Були звісно, й такі діячі, котрі все ж зберігали почуття любові до рідного народу, його національного буття, намагаючись, хоч якось придбати для своєї національної культури духовні цінності у літературі, мистецтві, науці, врятувати мову, традиції та ін. Про цих національно-свідомих діячів, які піднесли хвилю національної ідеї, національного розвитку і до яких Каменяр зараховує Драгоманова, Барвінського, Вовка, Романчука та ін., він писав: “Ся генерація звіяла бурю в нашій національній життю, рівночасно прочистила повітря, проклала не в однім напрямі нові стежки. Вона розбудила пристрасті там, де вперед була байдужість і рутини, оживила пульс народного життя. Се був той запас свіжих сил, який віднайшла в собі наша нація в хвилі тяжкого пригноблення” [7, с.476].

Отже, наявність національної свідомості серед широких верств української нації – вкрай необхідна передумова життєздатності національної ідеї, її практичного втілення у суспільно-політичне життя України.

Величезне значення процесу об’єднання нації чітко усвідомив І. Франко, вказуючи галичанам шлях на Наддніпрянщину – колыску всіх великих національних та історичних традицій. Відсутність усвідомлення галицькими українцями духовної, національної, мовної єдності з наддніпрянцями призведе, на його думку, до сумнівів, чи втримається навіть у Галичині формально національний рух і чи не “вилетється”, взагалі, у “мертве рутенство”. Каменяр роздумує про майбутнє української нації, залежність її долі від порозуміння саме галичан з наддніпрянцями: “Певна річ, перемога тої течії (розмежування східних і західних українців. – А.Н.) була б початком смерті українсько-руської нації” [7, с.475]. Тобто мислитель переконаний, що без взаємної допомоги та єдності українська нація приречена на загибель, адже у новій добі Наддніпрянська

Україна опинилась у дуже важкому національному становищі: без власних шкіл і без популярного та вищого письменства, без преси й без надії на міцну шеренгу свідомих і освічених інтелігентів, без міцної опори в масах народу. Коли такий стан триватиме й надалі, то, за І. Франком “наша Україна готова знов опинитися в ролі ковадла, на якому різні чужі молоти вибиватимуть свої мелодії, або в ролі кролика, на якому різні прихильники вівісекції будуть доконувати своїх експериментів” [10, с.404]. Щоб цього не трапилося, потрібна допомога, передусім з Галичини, переконаний Каменяр, бо тільки Галичина, як маленька частина нації, маючи певну свободу слова, руху, діяння, здатна протидіяти національному крахові українців, їхньому “винародовленню” і денационалізації.

Галицькі українці, стверджує І. Франко, тривалий час “жили з національного погляду крайнє ненормальним життям”. Чим же аргументує свою думку Каменяр? Річ у тому, що, оскільки лише в Галичині відчувалася певна свобода в національно-культурному житті, галичанам іноді здавалося: вони є передовими рядами нації або й всією українською нацією, її “репрезентантами” перед світом. Мислитель же закликає галицьких українців навчитися відчувати себе не “піонерами”, а “рядовими” української нації, не подаючи свої локальні західноукраїнські справи як всенародні, як передову лінію загального інтересу. Важливі національні питання повинні вирішуватися не лише у Львові та Чернівцях, а й у Києві, Житомирі чи Кам’янці-Подільському: “...тісніші, частіші, ближчі зносини з закордонними українцями мусять виробити у нас ширший, вільніший світогляд, щиріші і вільніші товариські форми...” [10, с.406]. На переконання Каменяра, для досягнення цієї єдності галицькій творчій та політичній еліті доведеться “змобілізувати всі свої сили”, з головою поринути у працю: здобувати знання – теоретичні й практичні, гартувати волю, “виробляти себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу”, здатних проявити цю любов не “потокми шумних фраз”, а невтомною, тяжкою працею. “Чи і наскільки ми почуємося до того обов’язку, – доходить висновку І. Франко, – чи і наскільки совісно, розумно, обдуманно візьмемося до його сповнення, від того буде залежати в дуже великій мірі наше майбутнє як нації, здібної зайняти місце в хорі інших культурних націй” [10, с.404].

Отже, головне місце у справі єдності, консолідації нації Каменяр відводить інтелігенції, як носію ідеї свободи. Водночас він звертає увагу на важливий елемент у консолідації та єдності нації – мову, що становить сутнісний компонент національно-духовної ментальності кожного народу. Мова для Франка є ферментом, який цементує, об’єднує націю, консолідуючим чинником, покликаним якнайкраще виявити внутрішню своєрідність психофізичної культури українського народу. Мислитель досліджував українську мову в перспективі бачення її єдиною мовою всіх, без винятку, українців. Його відчуття і наукове обґрунтування спільного генезису мови роз’єднаних територій України, позбавленої державності, сприяли доланню мовно-етнічних бар’єрів між галицькими та наддніпрянськими українцями. Передові українські суспільно-політичні й інтелектуальні діячі “переконалися, що економічні і соціальні відносини народу переробити чи перевернути – діло нелегке, і переходить сили не то кількох одиниць чи груп, але цілих поколінь... Ми не могли дати мільйонам у руки хліба, не могли тисяч і

соток тисяч охоронити від нужди, від еміграції, від визиску, від змарнування сил. У нас був тільки один заряд – живе рідне слово. І можемо сказати собі, що ми не змарнували його, не закопали в землю, але чесно і совісно вжили на велике діло. І коли сьогодні те наше рідне слово блискотить багатством, красою й силою і знаходить відгомін у серцях соток тисяч синів України-Русі, розсипаних капризами долі по обох півкулях землі, тоді воно здобуває собі, а разом із тим і цілій нашій нації право горожанства серед цивілізованих народів...” [7, с.527].

Українськомовна культура, формуючись в умовах роз'єднання історично єдиного українського народу, відображала його розуміння мовно-етнічної спільноти. Україна, або “Полуднева Русь”, з давніх-давен перестала бути, на превеликий жаль, суцільним державним організмом, входячи до складу різних держав. Лише невеликий проміжок часу – від 1569 р. до 1648 р. – можна вважати такою історичною добою, коли практично всі українські землі (за винятком угорської частини України та північно-буковинських земель) були об'єднані в один національно-культурний, державний організм. Розмотуючи клубок історичних подій, на які такою багатою, але не завжди щасливою була Україна, Каменяр зауважує: “Хоч і як неоднакова була доля поодиноких частин Русі-України, то все-таки заселяючий її народ і досі проявляє дивну етнографічну одноцільність. Звичаї і вірування народні, казки і оповідання, пісні і обряди, одіж і помешкання, а врешті, мова – при всій різнобарвності в подробицях, при всьому багатстві місцевих відмін і варіантів, – в основних обрисах такі однакові, що руснак з-над горішнього Сяну без труду порозуміється з українцем з-над Десни, Сули, або й від Харкова, признає його звичаї, його спосіб життя і думання, його “поведінку” за свої, за рідні...” [9, с.41].

Мислитель з болем і сумом звертає також увагу на трагедію окремих представників української еліти, котрі зреклися рідної мови, натомість прийняли для спілкування чужу. На думку Франка, високоосвічена, глибоко духовна людина, справжній патріот свого краю ніколи не зрадить своєї мови, бо це може спричинити покаління людської душі: “...В якій мові вродився і виховався, тої без скалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою. І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна” [6, с.233].

Такий погляд на об'єднання української нації в єдиний національний, духовно-культурний, мовний організм у Франка – головна передумова утвердження свободи, один з вагомих стрижнів його національно-політичної філософії. Неусвідомлення та невиконання цього вкрай важливого завдання унеможливить здобуття державної самостійності й національної незалежності.

Отже, для Франка ідея свободи стає найвищим авторитетом і основним духовним двигуном суспільних та політичних рухів. Каменяр усвідомив, що всі політичні змагання, всі аспекти життя суспільства, всі напрями діяльності інтелігенції повинні бути просякнуті національною ідеєю і необхідною вимогою – боротьби за державну самостійність і національну незалежність. Іншого шляху не існує.

Ідеї І. Франка сприяють виробленню нового типу політичної свідомості, що ґрунтується на сучасних політичних реаліях України. Сьогодні підтверджує значення української ідеї для життя і повноцінного розвитку нації, яка власне, тим і відрізняється від аморфного скупчення людей, що має певну систему оцінок власного минулого і на цій основі виробляє уявлення про своє місце в часі й русі – від минулого через сучасне до майбутнього.

Список використаної літератури

1. Драгоманов М. Листи на Наддніпрянську Україну / М. Драгоманов. – Коломия: Друкарня М. Білоуса, 1984. – 199 с.
2. Драгоманов М. Русский кулак и болгарская свобода / М. Драгоманов // Собрание политических сочинений: в 2 т. – Париж: [б. в.] – 1906. – Т. 2. – С. 513–520.
3. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу, 1915 // М. Драгоманов. – [б. в.] – 121 с.
4. Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм / М. Драгоманов. – Львів, 1906. – [б. в.] – 157 с.
5. Пашук А. Деякі питання державотворення в Україні / А. Пашук // Республіканець. [б. в.] – 1995. – №3. – С. 3–14.
6. Франко І. Двоязычність і дволичність / І. Франко // Літературно-наук. вісн. / За ред. М. Грушевського, В. Гнатюка, І. Франка. – Львів: НТШ, 1905. – Т.30. – Кн.6. – С. 231–244.
7. Франко І. З останніх десятиліть XIX віку / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т.41. – С. 471–529.
8. Франко І. “Ідеї” й “ідеали” галицької москвофільської молодіжі / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.45. – С. 410–422.
9. Франко І. Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т.29. – С. 40–50.
10. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжі / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.45. – С. 401–409.
11. Франко І. Українська література за 1898 р. / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т.32. – С. 7–13.
12. Франко І. Чи вертатись нам назад до народу? / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.45. – С. 140–150.
13. Pritsak O. Reshetar J. The Ukraine and the Dialectics of Nation-Building / O. Pritsak // Slavic Review. Vol. XXII, № 2. – Washington, 1963. – P. 224–255.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014

**NATIONAL IDEA AS AN INTEGRATING FACTOR IN UKRAINIAN
PHILOSOPHICAL THOUGHT
OF THE SECOND HALF OF THE 19th CENTURY (EXEMPLIFIED BY WORKS OF
M. DRAGOMANOV AND I. FRANKO)**

Andriy Nakonechnyy

*Ivan Franko National University of Lviv,
Institute of philosophy, department of philosophy
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: dfilos@franko.lviv.ua*

The process of the development of national idea in works as well as social and political activities of prominent representatives of socio-political and philosophical thought of the second half of the 19th century, namely, M. Dragomanov and I. Franko is analysed. Creative activity of thinkers, who determined the main features of Ukrainian ethnos both on theoretical and political levels, contributed the most through their literary, scientific and practical activity to the rise and protection of national, legal, and religious consciousness of Ukrainians and thus contributed to the growth of national self-consciousness and national idea is researched.

Key words: national idea, freedom, independence, nation, intelligencia, integration, language.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ КАК ИНТЕГРАЦИОННЫЙ ФАКТОР
В ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ УКРАИНЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX СТ.
(НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА М. ДРАГОМАНОВА И И. ФРАНКО)**

Андрей Наконечный

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
философский факультет, кафедра философии
e-mail: dfilos@franko.lviv.ua*

Рассматривается процесс развития национальной идеи в творчестве и общественно-политической деятельности известных представителей социально-политической и философской мысли второй половины XIX в., в частности, М. Драгоманова и И. Франко. Анализируется творческая деятельность мыслителей, которые на теоретическом и политическом уровнях определяли главные признаки украинского этноса, больше всего способствовали подъему и обороне национального самосознания украинцев, а следовательно – национальной идеи. Доказано, что национальная идея того времени основывается на новых политических реалиях Украины.

Ключевые слова: национальная идея, свобода, независимость, нация, интеллигенция, интеграция, язык.
